

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ПОЛЬЩІ

У статті аналізується вплив вступу Польщі до Європейського Союзу на розвиток сільського господарства країни. Висвітлюється динаміка змін, які відбулися в аграрному секторі. Робиться висновок про позитивні та негативні наслідки вступу Польщі до ЄС у контексті розвитку її аграрного сектора.

Ключові слова: Польща, сільське господарство, Європейський Союз, дотації, аграрна продукція.

Постановка проблеми. Сільське господарство відіграє надзвичайно важливу роль у соціально-економічному й політичному житті польської держави. Крім того, сільське господарство є своєрідним фундаментом для багатьох інших галузей польської економіки, тому ситуація в сільському господарстві країни була й залишається надзвичайно важливим критерієм успіху польської політики євроінтеграції. Так як Польща сьогодні демонструє стале економічне зростання, вирішення більшості соціальних проблем, зростання економічного потенціалу сільського господарства та запровадження новітніх енергозберігаючих технологій і форм господарювання, її досвід викликає потребу у ретельному дослідженні та використанні напрацювань в нашому повсякденні, враховуючи євроінтеграційні процеси України сьогодні. Зважаючи на те, що сільське господарство лишається однією з найважливіших галузей економіки України, тема нашого дослідження є досить актуальною. Досвід Польщі доводить, що запровадження продуманого комплексного підходу до розвитку аграрного виробництва дає позитивний результат. Можливості та форми подальшого розвитку сільського господарства та сільських територій за умови

використання сучасного європейського досвіду, у т.ч. Польщі є невіршеними до сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню європейського досвіду розвитку сільського господарства Польщі присвячені праці ряду науковців серед яких дослідження С. Бочарова [1], Л.В. Лисенко [2], Л.П. Марчук [3], Є. Ю. Мащенко [4], І. О.Селіванової-Зеркаль [5] та ін. Почали досліджувати зазначену проблему і польські вчені, серед яких вирізняється праця Тереси Яблонської-Урбаняк [6]. Таким чином, зазначена проблема є актуальною і заслуговує на більш серйозну увагу з боку українських науковців.

Мета. Метою запропонованого дослідження є проаналізувати вплив вступу Польщі до Європейського Союзу на розвиток сільського господарства країни, виділити позитивні і негативні наслідки євроінтеграційних процесів на стан аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу. 1 травня 2004 р. Польща стала членом ЄС, займаючи серед 27 країн 6-е місце по загальній численності населення і перше за чисельністю сільськогосподарського населення, а також друге місце (після Румунії) за кількістю фермерських господарств. Зайняті в сільському, мисливському, лісовому господарстві і рибальстві в 2,5 рази перевищували процентну частку працюючих в цих секторах в ЄС [4, с. 11]. Перед країною постала необхідність організаційно-економічної перебудови сільського господарства, яка диктувалася в першу чергу потребою його перетворення на складову ланку єдиної системи аграрного виробництва в межах ЄС, наближення рівня його розвитку до стандартів Євросоюзу. Зважаючи на актуальність цієї проблеми, у Польщі було створено спеціальну установу – Агенцію реструктуризації і модернізації сільського господарства. Структурна перебудова сільського господарства була спрямована на формування господарств з високим рівнем товарності, поліпшення їх внутрішньої інфраструктури, розвиток кооперативних форм організації виробництва з метою створення й удосконалення інфраструктури загального користування:

електромереж, агротехсервісу, автомобільних доріг, систем меліорації земель тощо.

Річ у тому, що основні напрями і пріоритети аграрної політики Польщі мали повністю відповідати цілям САП ЄС, які визначено ст. 33 Договору про заснування Європейської Спільноти, а саме: а) підвищенню продуктивності сільського господарства через сприяння технічному прогресу; б) раціональному розвитку сільськогосподарського виробництва; в) оптимальному використанню всіх факторів виробництва, особливо робочої сили; г) забезпеченню належного рівня життя селян, зокрема збільшуючи особистий дохід працівників галузі [7, с. 57].

З вступом до ЄС у Польщі зберігалися відносно вигідні умови для ведення землеробства. Площа сільськогосподарських угідь на душу населення тут була більшою, а іноді і значно більшою, ніж в інших країнах Євросоюзу, і досягала 0,39 га. Водночас середньостатистичне селянське господарство могло володіти лише 6,38 га сільськогосподарських угідь, тобто приблизно в 10 разів менше, ніж у Великобританії, в п'ять разів менше, ніж у Франції і Данії, і у три рази менше, ніж у Німеччині, Бельгії і Голландії [8, с. 94]. Переважання дрібних господарств свідчило про неефективність структури землекористування, зниження продуктивності середнього індивідуального господарства. Як і в більшості «нових» членів ЄС, ринок землі у Польщі складався досить суперечливо, що пов'язувалося з відсутністю фінансових засобів і очікувальної позиції селян, збереженням обмежень попиту з боку вітчизняних і іноземних інвесторів [5, с. 122].

З перших місяців членства Польщі в ЄС її селяни отримали грошові виплати з бюджету об'єднаної Європи. Ці виплати становили 44,46 Ї за 1 га сільськогосподарських угідь у 2004 р., 57,42 Ї/га – у 2005 р., 69,57 Ї/га – у 2006 р., 78 Ї/га – у 2007 р. Однак, ураховуючи доплати з державного бюджету, фонду розвитку села та сільської місцевості, а також спеціальні дотації на виробництво певних видів продукції (пшениці, кукурудзи, олійних культур, тютюну, хмелю, льону, коноплі, картоплі тощо) реальні дотації були більшими [1]. Причому фінансування програм адаптації сільського

господарства до стандартів Євросоюзу здійснювалось солідарно, але за різного співвідношення, наприклад, за результатами 2004 – 2006 рр.: з бюджету Польщі – 30%, з бюджету Євросоюзу – 70% [9, с. 62].

З 1 серпня 2004 р. почав діяти механізм виплати структурних рент (renta strukturalna) для польських аграріїв. На такі виплати мали право селяни, які досягли віку 55 років та продали або передали у спадок своє господарство в цілісному вигляді. Рента надавалася лише одному співвласнику господарства. Мінімальна сума ренти станом на 2005 р. становила 1180 злотих за місяць (274 євро), максимальна – за певних обставин – могла сягнути 2475 злотих (576 євро). 80 % із цих коштів надав Європейський Союз із власного бюджету, 20 % – надійшло з державного бюджету Речі Посполитої [1].

Крім того, з бюджету ЄС виділялися чималі гроші на модернізацію аграрного сектора країни. Зокрема, на програму «Розвиток сільської місцевості» Європейський Союз виділив у 2004 – 2006 рр. 2,8 млрд. євро, ще 700 млн. євро на реалізацію програми надійшло з бюджету Польщі. На реалізацію заходів у рамках програми «Реструктуризації і модернізації тваринницького сектору та розвитку сільської місцевості» з бюджету ЄС було спрямовано 1,19 млрд. євро, з державного бюджету країни – 0,59 млрд. євро [1].

Успішно почала розвиватися й зовнішня торгівля Польщі продовольчими товарами. Цим видом діяльності опікувалася Агенція сільськогосподарських ринків. Позитивні зміни з'явилися вже у 2004 р., коли Польща вперше стала експортером сільськогосподарських харчових продуктів (м'яса, молока, масла, сирів, яєць, овочів, злаків) досягнувши позитивне сальдо на рівні 0,5 млрд. євро. На протязі десятилітнього членства в ЄС експорт сільськогосподарських харчових продуктів збільшився у п'ять раз з 4,0 до 20,4 млрд. євро. На зростання експорту вплинуло в першу чергу велика пропозиція сільськогосподарських харчових продуктів, великий попит в країнах ЄС, вигідні ціни та якість польських продуктів [4, с.14].

Результати експортної аграрної політики Польщі говорять самі за себе: ставши членом ЄС, країна вперше досягла профіциту в торгівлі сільськогосподарськими товарами з більшістю країн Євросоюзу. Після 2004 р. Польща щороку подвоювала позитивне сальдо зовнішньої торгівлі продовольством. Збільшення продажу сільськогосподарської продукції, а також субсидування з боку ЄС значно підвищили доходи польських селян.

Своїми успіхами виробники продовольчої продукції в значній мірі зобов'язані продуманій експортній політиці, яка включала різноманітні заходи щодо регулювання сільськогосподарського виробництва та аграрних ринків. До цих заходів можна віднести інтервенційні закупівлі й подальшу реалізацію продовольчої продукції, нагромадження резервів, бюджетні дотації, прями доплати фермерам, мобілізацію коштів для розвитку сільських територій за допомогою фондового ринку тощо [3].

Однак, зазначає С. Бочаров, далеко не всю аграрну продукцію польські селяни змогли вільно продавати на європейському ринку. Виробництво деяких видів продукції було обмежене квотами. Так, у 2006 р. виробництво молока у Польщі перевищило узгоджені з ЄС річні квоти (8,964 млн. тонн та 416 тис. тонн резерву) на 290 тис. тонн, через що фермери сплачували 0,39 злотого за кожен кілограм продукції, проданої понад встановлені ліміти. Усього польські аграрії заплатили 64 млн. євро штрафу [1].

Разом з тим у 2013 р. надходження від експорту сільськогосподарських харчових продуктів сягало 20,4 млрд. євро, що на 14,2% більше ніж у 2012 р. Внаслідок перевага експорту над імпортом досягла максимального значення 6,1 млрд. євро [4, с.14].

Дотування сільгоспвиробників та відкриття європейських ринків призвело до підвищення закупівельних цін на польську сільськогосподарську продукцію. Спостерігалось зростання реальних доходів польських селян. Дослідники відзначають, що найбільше зросли доходи великих та середніх господарств, тоді як фінансовий стан дрібних господарств здебільшого погіршився. До категорії перших можна відносять 220 – 250 тис. господарств, які постачали на аграрний ринок 2/3 від усієї виробленої в країні

сільськогосподарської продукції. У той же час загальна кількість господарств площею понад 1 га у 2007 р. склала 1,801 млн. Як наслідок, збільшилась частка господарств, які виробляли аграрну продукцію лише для власних потреб – з 52 % у 2003 р. до 60 % у 2006 р. Найбільш суттєво скоротилися доходи фермерів, які спеціалізувалися на вирощуванні пшениці та цукрових буряків, збільшилися – в аграріїв, які зробили ставку на виробництво м'ясо-молочної продукції [1].

Слід згадати і те, що аграрна політика ЄС передбачала низку заходів, направлених на розвиток сільських територій, сіл країн-членів і претендентів.

Польща в процесі підготовки набула корисний досвід зі створення системи місцевого самоврядування. Першим важливим кроком стало створення незалежного базового рівня територіального устрою країни (гміни) і наділення його реальною владою. Вона стала найбільшим надавачем послуг і головним партнером у вирішенні основних життєво необхідних питань для своїх громадян. Була проведена децентралізація адміністративно-територіальних одиниць. При цьому кількість гмін різко скоротилася. У середньому на один повіт припадало вісім гмін, у кожній з яких в середньому було дев'ять населених пунктів. Польська гміна у середньому мала 110 кв. км території і 10,4 тис. чол. населення [5, с. 124].

З бюджету ЄС 2006 р., що становив 121 млрд. євро, 36% спрямовувалось на розвиток сільського господарства і 11% на облаштування сільських територій. Загалом на перспективну програму Розвитку сільських територій, що розрахована на 2007 – 2014 рр. виділялося 69,75 млрд. євро (у цінах 2004 р.) [5, с. 124]. З огляду на це, можна припустити, що такі заходи сприятимуть стримуванню міграційних процесів, збереженню зв'язку сільських жителів із сільгоспвиробництвом.

Польщею був набутий досвід по створенню організаційної бази для розповсюдження принципів суспільної самоорганізації, характерний для більшості розвинутих країн Європи. Територіальні одиниці набули реального впливу на прийняття та реалізацію управлінських рішень. Було створено сприятливі умови для впровадження в життя новаторських задумів, що

стосувалися розвитку самоврядних інституцій – гмін, спілок, товариств та неурядових організацій. Було впорядковано систему бюджетного планування та раціоналізовано структуру державних доходів і видатків [10, с. 24].

Базовою одиницею сільського самоврядування Польщі виступали 308 гмін. Формування кордонів відповідно до Європейської хартії органів місцевого самоврядування проводилось на основі референдуму. Функція громадської репрезентації її мешканців покладалась на раду. Колегіальний орган – правління гміни, обиралося шляхом таємного голосування з числа депутатів. Головою правління був вїт, що мав не лише функцію голови колегіального органу, але й мав також власні повноваження [10, с. 28–29].

У Польщі всі господарства мають реальну можливість залучати бюджетні асигнування при дотриманні вимог відповідної програми, кваліфікованого оформлення заявки на участь у ній та своєчасного звіту про їх використання. Тут причиною відмови щодо участі сімейного господарства в тій чи іншій програмі не може бути відсутність коштів у державному бюджеті. Саме завдяки цьому держава створює більш-менш однакові умови для економічної конкуренції товаровиробників [9, с. 60].

Згідно з оприлюдненим у Польщі 2013 р. рапортом Головного статистичного управління про життя працівників сільськогосподарського сектора економіки польські аграрії щороку стають молодшими понад 70% мають менше ніж 55 років, а 35% – менше 40. Вже 58% мають середню або вищу освіту, тоді як 4 роки тому – 44%. Змінюється і менталітет, якщо раніше головними цінностями для працівників сільського господарства були безпека родини, комфортне сільське життя, то тепер – матеріальна ситуація, забезпечення стабільного майбутнього дітям та гідної пенсії собі. Також 48% польських аграріїв оцінило свою матеріальну ситуацію як задовільну, а це вищий показник, ніж серед працівників промисловості та сфери послуг [11].

Висновки. Отже, інноваційна модель розвитку сільського господарства Польщі, яка нині активно впроваджується у практику господарювання, має багатоваріантний характер. Її цільова спрямованість полягає у створенні

стабільного й конкурентоспроможного аграрного виробництва в умовах розвитку євроінтеграційних процесів.

Сільське господарство Польщі після вступу країни в ЄС показало переважно позитивну динаміку розвитку, що проявилася в зростанні обсягів виробництва аграрної продукції та її експорту, збільшенні дотацій та підвищенні доходів великих та середніх господарств. У той же час процес адаптації аграрного сектора Польщі до умов господарювання об'єднаної Європи відбувався далеко не гладко. Польські селяни були змушені відмовитися від вирощування деяких культур та сплачувати штрафи за надвиробництво у тваринницькій галузі.

Одним з ключових факторів успіху польського сільського господарства є доступ фермерів до фінансів, можливість отримати кошти, необхідні як для поточних потреб, так і на розвиток.

Таким чином, сільське господарство Польщі розвивалося відповідно економічній і агротехнічній стратегії Співдружності. Відбувалися суттєві зрушення в якісних параметрах виробленої продукції. Ринок сільськогосподарської продукції Польщі зайняв потенційну вагому нішу у світовому продовольчому ринку. Актуальним і надалі залишається дослідження впливу економічних трансформацій в сільському господарстві Польщі на шляху євроінтеграції.

Список використаної літератури та джерел

1. Бочаров С. Наслідки вступу Польщі до ЄС для сільського господарства країни (2004 – 2007 рр.) [Електронний ресурс] / Сергій Бочаров. – Режим доступу:
http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=3285
2. Лисенко Л.В. Розвиток сільського господарства і сільських територій в Польщі – досвід для України [Електронний ресурс] / Л.В. Лисенко. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/5/06.pdf>

3. Марчук Л.П. Інноваційні підходи до розвитку сільського господарства в Польщі [Електронний ресурс] / Л.П. Марчук. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/23_WP_2009/Economics/50951.doc.htm
4. Мащенко Є. Ю. Аналіз польського досвіду розвитку сільського господарства / Є.Ю. Мащенко // Економічні інновації. – Випуск № 60. – 2015. – Книга II. – С. 7–17.
5. Селіванова-Зеркаль І. О. Сільське господарство Польщі: еволюція 2000-х років у вимірі європейської інтеграції / І.О. Селіванова-Зеркаль // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. – Випуск 3. 38 (110). Історичні науки. – 2014. – С. 121–127.
6. Яблоньська-Урбаняк Т. Сельское и пищевое хозяйство в Польше / Тереса Яблоньська-Урбаняк. – Варшава : Министерство сельского хозяйства и развития села, 2009. – 80 с.
7. Конституційні акти Європейського Союзу. Частина I / Упорядник Г.Друзенко; за заг. ред. Т.Качки. – К.: Юстиніан, 2005. – 512 с.
8. Аграрные реформы в странах Центральной и Восточной Европы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uris.org.ua/vseobschaya-istoriya-gosudarstva-i-prava/agramnye-reformy-v-stranah-tsentralnoy-i-vostochnoy-evropy>
9. Могильний О.М. Конкурентні переваги аграрних секторів України та Польщі [Електронний ресурс] / О.М. Могильний, Н.А. Герасименко. – Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_07_4_55_uk.pdf
10. Борщевський В. Інституційні основи суспільно-економічних і ринкових перетворень в Польщі / В. Борщевський. – Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2003. – 46 с.
11. Кому у Польщі жити добре? Фермерам! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/119/Artykul/134058>
12. На шляху до Європейського Союзу. Досвід Польщі. – Київ : Громадська організація «Фундація «Відкрите суспільство», 2006. – 147 с.

References

1. Bocharov, S. *The effects of Poland's accession to the EU agriculture of the country* (2004 – 2007). Retrieved from http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=3285 (in Ukr.)
2. Lysenko, L.V. *The development of agriculture and rural areas in Poland - Experience for Ukraine*. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/5/06.pdf> (in Ukr.)
3. Marchuk, L.P. *Innovative approaches to agricultural development in Poland*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/23_WP_2009/Economics/50951.doc.htm (in Ukr.)
4. Mashchenko, I.J. (2015) Analysis of the Polish experience in agricultural development. *Economic innovation*, 60, II – 7–17 (in Ukr.)
5. Selivanova-Zerkal, I.O. (2014) Agriculture Poland: Evolution of the 2000s in terms of European integration. *Scientific Herald mnu V. Suchomlynsky*, 3. 38 (110), 121–127 (in Ukr.)
6. Yablonska-Urbanyak, T. (2009) *Selskoe and pyschevoe farms in Poland* Warsaw: Ministry of agricultural sector and rural development (in Russ.)
7. *The constitutional acts of the European Union* (2005). Part I Compiled H.Druzenko, for the Society. Ed. T.Kachky. K : Justinian (in Ukr.)
8. *Agrarian Reform in Central and Eastern Europe*. Retrieved from <http://uris.org.ua/vseobschaya-istoriya-gosudarstva-i-prava/agrarnye-reformy-v-stranah-tsentralnoy-i-vostochnoy-evropy> (in Russ.)
9. Mogilni. A. M. *Competitive advantages of agrarian sector of Ukraine and Poland*. Retrieved from http://eip.org.ua/docs/EP_07_4_55_uk.pdf (in Ukr.)
10. Borschevsky, B. (2003) *Institutional foundations of socio-economic and market reforms in Poland*. Lviv: Izd Lviv. commercial. Acad. (in Ukr.)
11. *To live well in Poland? Farmers!* Retrieved from <http://www.polradio.pl/5/119/Artykul/134058> (in Ukr.)

12. *On the way to the European Union. Experience Poland* (2006). Kyiv: NGO "Foundation" Open Society "(in Ukr.)

Abstract

Svyaschenko Z.V. The impact of European integration on the development of agriculture in Poland

The situation in agriculture in Poland was and remains essential criterion for success of Polish politics of European integration. That is why the purpose of the proposed research is to analyze the impact of Poland's accession to the European Union on the agricultural development of the country, identify the positive and negative consequences of integration processes on the state of the agricultural sector.

Is stating that the restructuring of agriculture was aimed at forming households with high marketability, improve their internal infrastructure, the development of cooperative forms of production to creation and improvement of public infrastructure: power grids, ahrotehservis, automobile ways, land reclamation systems and more.

The land market in Poland consisted enough contradictory, which was associated with a lack of financial means and a waiting position of farmers, preservation of limited demand from domestic and foreign investors.

Since the first months of Poland's membership in the EU of farmers received payments from the budget of a united Europe.

Successfully began to develop Poland's foreign trade in food products. His successes manufacturers of food products are largely required to deliberate export policy, which included a variety of measures to regulate agricultural production and agricultural markets. These measures include further intervention purchases and sale of food products, accumulation of reserves, budget subsidies, direct additional payments to farmers, to mobilize funds for development rural areas via the stock market and so on.

Poland, as part of the EU agricultural policy aimed at rural areas development, rural member's countries and candidates, gained useful experience to establish a system of local government.

It is concluded that Polish agriculture developed in accordance with the economic and agronomic strategies Commonwealth. There were significant improvements in the quality parameters of products. Market of agricultural products in Poland has taken considerable potential niche in the global food market. Actual topical study of the effect economic transformation in agriculture in Poland on the way European integration.

Keywords: Poland, agriculture, European Union subsidies, agricultural products.